

Recensie

Charles Kalkhoven: Taalgroei

M. Verhallen & R. Walst, *Taalontwikkeling op school - handboek voor interactief taalonderwijs*. Bussum, Coutinho, 2001. ISBN 90 6283 230 X, € 20,42

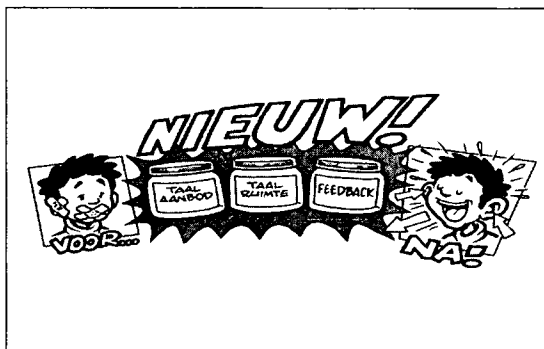
In *Moer* 5/6 van jaargang 2000 hebben Marianne Verhallen en Ruud Walst¹⁾ zich gebogen over de vraag wat goed taalonderwijs is. Dit als reactie op een toenmalige hausse aan krantenberichten over de staat van het taalonderwijs in Nederland, dat als onder de maat, zorgwekkend, van geringe kwaliteit of zelfs ronduit slecht gekwalificeerd werd. Zij bieden in dit artikel een kader voor verbetering van het taalonderwijs en het taalbeleid op scholen. Goed taalonderwijs moet taalontwikkelend zijn, het moet het taalrepertoire van kinderen uitbreiden, het moet de kinderen vooruit helpen in hun taalbeheersing. Verhallen en Walst geven toe dat dit open deuren lijken, maar constateren ook dat het Nederlandse taalonderwijs in de meeste methodes veeleer toetsend is (in taal oefeningen moeten kinderen vooral laten weten wat zij al weten of beheersen: "Wie weet wat ... is?") dan dat het de taal van kinderen verder op weg helpt. In taalontwikkelend onderwijs is rol van de leerkracht cruciaal: in het uitbreiden van de woordenschat, in het interactief en betekenisvol laten zijn van het taalonderwijs liggen kansen om de taal- en communicatievaardigheid van kinderen te versterken; kansen die de leerkracht in eigen hand heeft als zij over een instrumentarium beschikt om dit vorm te geven. Het boek *Taalontwikkeling op school - handboek voor interactief taalonderwijs* ligt helemaal in de lijn van het artikel. Het is een praktische uitwerking van leerkrachtvaardigheden die nodig zijn om interactief taalonderwijs in het basisonderwijs te realiseren. Het is geen boek dat lang op de boekenplank

zou moeten blijven staan, het nodigt enorm uit om niet alleen te lezen maar er ook iets mee te gaan doen.

Taalgroeimiddelen

Veel tijdschriften en andere periodieken zijn voor een belangrijk deel afhankelijk van adverteerders. Vooral in de niet-specialistische bladen die voor een breed publiek bedoeld zijn, worden in de advertenties veel wondermiddelen aangeprezen. Kent u de ANWB Kampioen? Afslanken met behulp van een trillandapparaat, een weelderige haardos door moderne implantatietechnieken, goed slapen als gevolg van nieuwe vondsten in de matrassenfabricage, vitaliteit uit capsules met plantenextracten ... een keur aan verleidelijke middelen tegen tal van ongemakken.

Deze associatie komt bij mij op bij het lezen van het boek van Marianne Verhallen en Ruud Walst. Niet vanwege de inhoud, de schrijvers presenteren middelen die het taalonderwijs beter zullen maken, daar ben ik van overtuigd. Wel vanwege de vorm: de "Taalgroeimiddelen" worden speels in een advertentieachtige opmaak aangeprijsd, verpakt in potjes uit een reformwinkel of een apotheek. Zo op een plankje in de huisapotheek van grootmoeder.

De leerkracht is de verstrekker van de wondermiddeltjes en dat is heel terecht, want 'het is uiteindelijk de leerkracht die het moet doen'. Het boek gaat dus over vaardigheden van leraren.

Weten, kunnen, doen

Het boek hanteert de drieslag 'weten, kunnen en doen'. Je hebt kennis nodig om interactief

taalonderwijs vorm te geven, je moet over vaardigheden beschikken om die kennis toe te kunnen passen.

Het wonder van de taalontwikkeling noemen Verhallen en Walst de eerste paragraaf van het hoofdstuk waarin het weten is uitgewerkt. Met veel voorbeelden van gesprekken met jonge kinderen illustreren zij hoeveel taal kinderen in hun eerste levensjaren leren. De schrijvers laten merken hoezeer zij in verrukking raken bij juweeltjes van peutertaal en die vonk slaat over, moet ik zeggen: het lezen van de taalvoorbeelden is puur genieten. Verhallen en Walst starten met deze voorbeelden van de zich ontwikkelende taal omdat, zoals zij stellen “iedere ouder er bijna vanzelf in slaagt kinderen in de eerste levensjaren een grote hoeveelheid taal mee te geven”. Als we vervolgens weten hoe die verwervingsprocessen verlopen en welke rol

Een voorbeeld, waarin overigens een groot-ouder met haar kleinkind praat:

Yan, 4½ jaar, loopt met oma over de markt...

Oma: ‘We moeten nog even naar de supermarkt.’

Yan: (verbaasd) ‘Markt?’

Oma: ‘Nee, naar de supermarkt, daar op de hoek, die grote winkel van Albert Heijn.’

Yan: ‘Heb mamma ook die waterschieter voor mij gekocht?’

Oma: ‘Je waterpistool? Die heeft ze niet hier gekocht.’

ouders in de interactie met hun kind spelen, kunnen we daar lessen uit trekken voor het taalonderwijs. Theorieën over taalverwervingsprocessen komen op een levendige wijze aan de

Factoren voor succesvolle taalvererving

Taalaanbod	
<i>Ouder/verzorger</i> Verzorgt taalaanbod: <ul style="list-style-type: none">• Geeft voldoende taalaanbod• Geeft begrijpelijk taalaanbod en net boven niveau	<i>Kind</i> Verwerkt het taalaanbod actief: <ul style="list-style-type: none">• Interpreteert (probeert taalaanbod te begrijpen)• Construeert (stelt eigen hypothese uit)
Productiegelegenheid	
<i>Ouder/verzorger</i> Biedt productiegelegenheid van kinderen: <ul style="list-style-type: none">• Stimuleert initiatieven van kinderen• Geeft kinderen gelegenheid te reageren	<i>Kind</i> Benut de gelegenheid: <ul style="list-style-type: none">• imiteert (herhaalt)• experimenteert (probeert hypothesen uit)• neemt initiatieven
Feedback	
<i>Ouder/verzorger</i> Geeft feedback: <ul style="list-style-type: none">• Geeft aanwijzingen over juistheid van constructies woordvorm en woordkeus• Laat merken dat de boodschap is overgenomen	<i>Kind</i> Verwerkt feedback: <ul style="list-style-type: none">• Stelt hypothese bij als uit de feedback blijkt dat er iets fout is• Handhaaft hypothesen als uit de feedback blijkt dat het goed is

orde; is taal-leren puur een imiteren van de taal van volwassenen of construeren kinderen, hypothesen toetsend, op eigen kracht de regels van hun taalsysteem? Beide theorieën hebben hun waarde, maar wat er aan ontbreekt is de betekenis van interactie. Ouders staan niet alleen maar model voor de taal van hun kind en doen meer dan alleen maar een taalaanbod geven, zij spelen in op de taal van het kind en stemmen hun taal af op die van het kind.

Verder stimuleren ouders hun kinderen om te praten, zij lokken reacties uit en geven het kind ruimte om te reageren. En ouders geven weer een reactie op het taalgebruik van hun kind, zowel op de vorm als op de inhoud. Het authentieke tweegesprek, de interactie ouder-kind, brengt dus factoren aan het licht die thuis bijdragen aan een succesvolle taalverwerving:

1. een goed op het kind afgestemd taalaanbod;
2. productiegelegenheid, de ruimte krijgen om zelf taal te gebruiken
3. feedback op de taal van het kind.

Zouden dit ook niet de succesvolle sleutels kunnen zijn voor het taalonderwijs op school?

Het taalgroei-pakket

In de hoofdstukken 3 tot en met 6 verleggen de schrijvers de aandacht van het weten naar het kunnen en het doen.

Hoofdstuk 3 maakt de vertaalslag van thuis naar school. Het kan dan wenselijk zijn om de verworvenheden van het interactieproces dat zich thuis afspeelt over te brengen naar de onderrichtssituatie, dat is daarmee nog niet zo gemakkelijk gerealiseerd. De thuissituatie verschilt immers van de school: in de klas zitten 30 kinderen, een kringgesprek verloopt anders dan een tweegesprek thuis, de spreektijd moet verdeeld worden, er staan veel vakken op het rooster waarbij kerndoelen horen die begrenzingen geven aan wat je misschien allemaal in interactie zou willen doen. Verhallen en Walst proberen de lezer ervan te overtuigen dat, ondanks deze verschillen en belemmeringen, er in een schoolklas wel degelijk mogelijkheden en kansen liggen voor taalontwikkeling, of zoals zij het noemen, taalgroei. De vele praktische voorbeelden die zij geven, beschikken over veel overtuigingskracht.

Het *Taalgroei-pakket*, samengesteld uit de taal-

groeimiddelen *taalaanbod*, *taalruimte* en *feedback* (de succesvolle huismiddeltjes!), geeft veel handreikingen voor leerkrachtvaardigheden: het is tenslotte de leerkracht die het moet doen. De taalgroeimiddelen zijn verpakt in potjes. Wanneer je het deksel van het potje *taalaanbod* openschreeft, blijken daar de ingrediënten *betrokkenheid*, *begrijpelijkheid* en *boven niveau* in te zitten, de drie B's. In hoofdstuk 3 worden de termen uitgelegd, de hoofdstukken 4 tot en met 6 nemen de lezer aan de hand van praktijkbeschrijvingen en -opdrachten mee om de kennis toe te passen.

Betrokkenheid bij kinderen teweeg brengen is een noodzakelijke voorwaarde om met je taalaanbod kinderen te bereiken; kinderen moeten ervoor open staan, het taalaanbod moet *input* worden. Hoe je dat kunt doen en hoe je betrokkenheid kunt vasthouden, vindt de lezer in hoofdstuk 4. Je taalaanbod afstemmen op de leerlingen, benadrukken van belangrijke delen uit de informatie en contexten aanbieden zijn manieren om de begrijpelijkheid te vergroten. Concretisering zijn er volop beschreven in het boek. Met de derde van de drie B's, *Boven niveau*, willen Verhallen en Walst aangeven dat het taalaanbod van de volwassene altijd *nét* iets boven het taalniveau van het kind moet liggen; als dit niet het geval is, zal er niet vlug sprake zijn van taalgroei, de kinderen zouden te weinig vooruit gaan. We raken hier aan de Kunst van het onderwijzen, maar de schrijvers maken wederom door hun praktische gerichtheid deze Kunst toegankelijk.

Op het etiket van het tweede potje staat *Taalruimte*. Juist in een gesprek in de klas is het wezenlijk dat de kinderen afwisselend de ruimte krijgen om te spreken; ieder kind moet voldoende beurt ruimte krijgen, zoals Verhallen en Walst dat noemen. Dat leidt voor de leerkracht op zijn minst tot vier aanwijzingen: stimuleer initiatief tot beurt nemen bij de stille kinderen, bewaak de spreekbeurten, ondersteun spreekbeurten juist bij de stille of taalzwakke leerlingen en zorg dat je zelf niet te veel aan het woord bent in een gesprek. Voor de hand liggend? Jawel, maar observaties tijdens kringgesprekken laten zien hoe diep de valkuilen op dit gebied kunnen zijn: dezelfde kinderen worden in de kring vaak overdonderd door snelle, taalvaardige kinderen; kinderen die

bedenktijd nodig hebben, raken hun beurt snel kwijt; de harde roepers worden vaak gehonoreerd. De schrijvers geven overigens niet alleen hier, maar op talloze andere plaatsen prima bruikbare tips voor een andere aanpak.

Onderwerpsruimte is het tweede aspect van taalruimte: kinderen die zelf een gespreks-onderwerp aandragen, zijn beter in staat om over dat onderwerp te praten; gevolg: meer kansen voor taalgroei.

Het derde potje bevat het wondermiddel *feedback*. De leerkracht kan door haar reageren het kind bevestigen in wat het zegt en aanmoedigen om door te gaan met praten. Maar door middel van feedback verbetert de leerkracht ook de taal van het kind. Je kunt de inhoud verbeteren als het kind een verkeerde woordbetekenis gebruikt, je kunt de inhoud aanvullen, waardoor het begrip van het woord verrijkt wordt. Hetzelfde geldt voor de vorm. Het kind helpen met het onder woorden brengen van hetgeen waarvoor het nog niet voldoende woorden heeft, is een andere vorm van feedback. Positieve bevestiging tenslotte, verbaal of non-verbaal, stimuleert kinderen om taal te blijven gebruiken en plezier te houden in taal.

De schrijvers hebben goed gekeken naar de praktijk. In het laatste hoofdstuk gaan zij in op verschillende groeperingsvormen in de klas. Het toepassen van de taalgroeimiddelen in een grote kring, bij klassikale instructie of in een kleine groep wordt gedetailleerd geïllustreerd. Zij hebben een positieve bril opgezet: kijken waar kansen en mogelijkheden liggen. Maar ze zijn realistisch genoeg om ook de beperkingen te zien die er nu eenmaal zijn in de praktijk van alledag.

Een werkboek

Taalontwikkeling op school is geschreven als een werkboek. De tekst is gelardeerd met opdrachten en met intermezzi die de lezer aan het denken zetten over de eigen praktijk. In het tweede deel van het boek zijn werkbladen opgenomen die structuur geven om de praktijkopdrachten uit te voeren. Het is de bedoeling van de schrijvers dat de lezer, – leerkracht of student – , vanuit een reflecteren op het eigen handelen op zoek gaat naar aanpassingen en verbeteringen in de eigen praktijk. Zelfevaluatie is het middel hiertoe. Het is de vraag of dit een geschikt middel is. De meeste elementen van het taalgroei pakket zal een doorsnee leraar al toepassen, ze zijn dagelijkse ingeslepen routines in de interactie geworden. Misschien zijn veel van deze routines te weinig effectief en te beperkend, stellen Verhallen en Walst en dat is heel goed mogelijk. Maar voor mij is het de vraag of het voldoende mogelijk is om op eigen kracht te reflecteren op het eigen routinematig handelen; juist eigen routines van hun vanzelfsprekendheid ontdoen is moeilijk. Het zal ook wel met mijn eigen achtergrond, de onderwijsbegeleiding, te maken hebben, maar ik denk dat je bij gedragsveranderingen zoals Verhallen en Walst voorstellen niet zonder de spiegel kunt die een ander je kan voorhouden.

Voetnoot

Verhallen, M. & R. Walst, 'Beter Taalonderwijs op de basisschool' in: *Moer*, nr. 5/6, 2000, blz. 295-304.